

จน เครียด ทุกข์ กลางยุคโรคระบาด

ยังมีคนที่ถูกลืม ยังมีห้องเช่าที่มองไม่เห็น



การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเทศส่งผลกระทบต่อคนทุกกลุ่มไม่เพียงแต่ในด้านของสุขภาพทางกายเท่านั้น ยังมีคนอีกหลายกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการหรือไม่ได้รับการดูแลจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแรงงานไทยหรือกลุ่มแรงงานข้ามชาติโดยเฉพาะคนในสังคมเมือง คนเหล่านี้ไม่มีทางเลือกในการใช้ชีวิตมากนักในสภาวะที่เกิดขึ้น

ล่าสุด สมาคมสังคมวิทยาสาธารณสุข-PSA จัดเสวนาสังคมวิทยาความเป็นธรรมที่รัฐธนบุรี ครั้งที่ 3 หัวข้อ **คนทุกขในเมือง: โรคระบาด ปากท้อง บ้าน และงาน** สะท้อนถึงปัญหาเรื่องรายได้ ความเหลื่อมล้ำ และปัญหาเชิงโครงสร้างทางสังคม

‘คนจนเมือง’ ไม่ได้นิยามจาก ‘รายได้’ ห้องเช่าราคา (ไม่) ถูกที่ถูกลืม

เริ่มต้นที่ ผศ.ดร.บุญเลิศ วิเศษปรีชา อาจารย์ประจำคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นำเสนองานศึกษาเรื่องคนจนเมืองในสถานการณ์โควิดว่า **คนจนเมือง** ไม่ได้นิยามตามเกณฑ์รายได้ แต่นิยามตามแหล่งที่อยู่ คนที่อยู่ในชุมชนแออัดบางคนอาจจะไม่ได้จนเชิงรายได้ อาจมีรายได้มากแต่เพราะบาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสถานการณ์โควิดซึ่งเห็นได้ชัดว่าขายของไม่ได้ รายได้ย่อมลดลงหลายเดือน

“เวลานึกถึงคนจนเมือง เรามักจะนึกถึงคนที่อยู่ในชุมชนแออัด แต่ยังมีคนจนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ในห้องเช่าราคาถูก คนกลุ่มนี้ถูกลืมยิ่งกว่าคนในชุมชนแออัดเสียอีก ช่วงโควิดเห็นได้ชัดเลยว่าคนกลุ่มนี้ถูกมองข้ามอย่างไรบ้าง ห้องเช่าราคาถูกไม่ถูกเพราะอยู่ในทำเลข้างหัวลำโพง”

ผศ.ดร.บุญเลิศ ยังย้อนถึงการระบาดของโควิดระลอกแรก เมื่อกลางเดือนเมษายน 2563 ซึ่งมีการรณรงค์ให้ ‘อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ’ ว่าแคมเปญแบบนี้ ‘ค่อนข้างถูกคนมาก’ เพราะยังมีผู้ที่ต้องออกไปทำงานและคนจำนวนหนึ่งไม่สามารถอยู่บ้านได้ เมื่อถามคนในชุมชนว่าถ้าต้องเข้าบ้านเป็นที่กักตัวเขาสามารถแยกตัวได้หรือไม่ เกือบ 50 เปอร์เซ็นต์ ตอบว่า ไม่ได้

“ตอนนั้นผมตั้งคำถามนี้เนื่องจากเห็นตาราคนหนึ่งบอกว่าไปพื้นที่เสี่ยงมาแล้วก็อยู่บ้านอีกห้องหนึ่ง แล้วบอกกับลูกที่อยู่อีกบ้านหนึ่งเป็นบ้านเล็กที่อยู่ในบ้านหลังใหญ่ คนในชุมชนไม่สามารถทำแบบนี้ได้ เขามีข้อจำกัด เรื่องที่สองแคมเปญเรื่องอยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ ค่อนข้างชัดเจนว่าคนที่เป็นผู้มีรายได้น้อย คนที่ทำงานในภาคที่ไม่เป็นทางการ เขาไม่ใช่คนที่เวิร์กฟรอมโฮมได้ อ่านหนังสือ ทำงานออฟฟิศ มีอินเทอร์เน็ต ทำงานที่ไหนก็ได้ในโลก คำพูดแบบนี้มันใช้ไม่ได้กับคนในชุมชน อาชีพของคนในชุมชนแออัดที่ไปสัมภาษณ์มาเกือบ 80 เปอร์เซ็นต์ เป็นอาชีพที่ไม่สามารถทำงานที่บ้านได้ เช่น คนที่ขายของ เซ็นทรัลของ อาชีพในภาคบริการแบบเป็น แม่บ้าน ปรก. คุณไม่สามารถเป็นปรกที่บ้านตัวเองได้ คุณไม่สามารถเป็นแม่บ้านที่บ้านตัวเองได้”

อาจารย์ธรรมศาสตร์ย้ำว่า วิกฤตโควิดบอกเราว่า ไม่สามารถฝ่าข้ามวิกฤตได้ตามลำพัง ไม่สามารถบอกได้ว่าฉันยังตัวอยู่ในบ้านแล้วฉันจะเอาตัวรอดได้ แต่ต้องคำนึงว่าจะทำอะไรให้คนทั้งสังคมอยู่รอดได้ โดยควรให้ความสำคัญกับที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยมากกว่านี้

‘ไม่มีเขา เราไม่มีกิน’ Food workers ‘คนหน้าด่าน’ แรงงานที่ถูกลืม

จากนั้น ดร.ศยามล เจริญรัตน์ ผู้อำนวยการหน่วยปฏิบัติการวิจัย



ความมั่นคงของมนุษย์และความเท่าเทียม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำเสนอภาพของกลุ่มคนที่ทำงานในระบบอาหาร ซึ่งมีความสำคัญมากแต่ไม่ได้รับความสนใจจากคนในสังคม กระทั่งเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 บทบาทของคนเหล่านี้จึงถูกขับเน้นให้เด่นชัด

“Food workers เป็นคนกลุ่มใหญ่มากโดยเฉพาะในสังคมไทยที่มีจำนวนคนในภาคเกษตรกรรมมากกว่า 20 ล้านคน ในกลุ่มของแรงงานนอกระบบ ระบบอาหารประกอบไปด้วย 5 ส่วน ส่วนแรกคือผู้ผลิต ผลิตทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น

ดร.ศยามล อธิบายให้เห็นว่า ผู้ที่ทำงานในระบบอาหารนั้นถือเป็นแรงงานที่มีความจำเป็นมากไม่ใช่เพียงแค่ช่วงสถานการณ์โควิด แต่คนกลุ่มนี้ก็กลับไม่ได้รับความสนใจเท่ากับบุคลากรสาธารณสุข ถ้าไม่มีกลุ่มคนที่ทำงานในระบบอาหารเราจะไม่สามารถอยู่รอดได้ นอกจากนี้ ยังบอกอีกว่า คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มแรงงานที่เปราะบางเนื่องจากไม่ถูกมองเห็นจากสังคมและเป็นผู้มีรายได้น้อย

“ต้องยอมรับว่าช่วงโควิดที่ผ่านมาหรือไม่ใช่โควิดก็ตาม คนทำงานในระบบอาหารทั้งหมด คือแรงงานที่มีความจำเป็น ถ้าไม่มีเขาเราจะไม่กิน แต่ได้รับความสนใจและความคุ้มครองน้อยกว่าบุคลากรสาธารณสุข ในขณะที่ทำงานหน้าด่านเหมือนกัน ช่วงปิดเมืองตั้งแต่ปีที่แล้วจนถึงปีนี้เรามีชาวกินเพราะใคร คนกลุ่มนี้ถูกมองไม่เห็น พอเราเข้าไปถามว่าทำไมยังมาขายอยู่ คำตอบที่ได้รับจากพ่อค้าแม่ค้าที่ขายอาหารพร้อมทานคือ ถ้าป้าไม่ขายแล้วพวกหนูจะกินอะไรละลูก แปลว่าเขาออกมาทำเพราะเขาก็ห่วงเรา บางคนก็บอกว่าถ้าไม่มาขายจะเอาอะไรกิน ก็กลัวโรคแต่กลัวอดมากกว่า คือถ้าอดมันไม่มีกินวันนี้แต่ถ้าเป็นโรคมันยังพอรักษาได้หรือช่องทางได้ นี่คือการตอบเมื่อปีที่แล้ว

ปกติกลุ่มเปราะบางในสังคมไทยจะถูกมองไม่เห็นหลายกลุ่มมาก แต่กลุ่มนี้เราพบว่าเขาเป็นกลุ่มทำงานที่จำเป็นและสำคัญ แต่ที่ผ่านมาเขาไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร เอาแค่ร้านอาหารรอบตัวมีจำนวนเท่าไรที่ยังคงอยู่ พบว่าหลายร้านปิดทั้งที่ไม่ได้ยากปิด มีความจำเป็นที่จะต้องดูแลกลุ่มนี้ แต่สุดท้ายก็ต้องปิดเพราะไม่ไหวจริงๆ ค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้รับการสนับสนุนมากนักจากภาครัฐ” ดร.ศยามล กล่าว



ตั้งแต่เกษตรกร ชาวประมง ปศุสัตว์ คนที่ผลิตอาหารให้เรทั้งหมด กลุ่มถัดมาคือกลุ่มแปรรูป ตั้งแต่โรงงานอาหาร โรงสีข้าว หรืออะไรก็ตามที่เอาออกจากฟาร์มหรือจากไร่มา เข้ามาเปลี่ยนเป็นอาหารที่มีกระบวนการมากขึ้น และนำไปสู่การกระจาย ก็คือในตลาด การขนส่ง จากที่แปรรูปแล้วมาสู่มือผู้บริโภค และสุดท้ายที่อาจจะไม่ค่อยถูกมองเห็นคือ กลุ่มการจัดการขยะ เป็นงานอันตราย เพราะช่วงนี้ขยะโควิดหรือขยะติดเชื้อก็จะผสมกันหมดในถังขยะ”

ความไม่มั่นคง ‘ทุกขร่วม’ หญิง-ชายในความเหลื่อมล้ำ

นอกจากกลุ่มอาชีพเหล่านี้จะพบความเปราะบางในแง่ของรายได้แล้ว พวกเขายังต้องเผชิญกับความเหลื่อมล้ำที่แตกต่างกันระหว่างชาย-หญิง แต่

อย่างไรก็ตามการทำงานในระบบอาหารขาย-หญิงก็ยังมีส่วนร่วม นั่นก็คือความไม่มั่นคงในอาชีพ ไม่มีตัวเลือกมากนักในการทำงาน

“เมื่อปีที่แล้วทำงานวิจัยเรื่องคนทำงานในระบบอาหารกับความมั่นคงทางอาหารในภาวะโควิด พบว่าประชากรเกือบ 400 คน จากการสำรวจทั้งออนไลน์และออนไลน์ มีการศึกษาไม่สูงมาก กลุ่มรายได้ของเขาคือ 15,000 บาท ถ้าคนเป็นคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ในเมือง ต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตจะสามารถสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีได้หรือไม่

สิ่งที่เจออย่าง 2 คือความเหลื่อมล้ำทางเพศ คนทำงานในระบบอาหารส่วนมากเป็นผู้หญิง เมื่ออายุมากขึ้นผู้ชายจะออกจากภาคของระบบอาหารไปอยู่ภาคอื่น ในขณะที่ผู้หญิงไม่สามารถย้ายภาคได้ เราจะเห็นภาพเซฟหรือหัวหน้าพ่อครัวใหญ่ส่วนมากเป็นผู้ชาย แต่คนทำงานที่อยู่ในระดับล่างเป็นผู้หญิง สิ่งที่เราเจอจากงานวิจัยคือการเข้าถึงโอกาสในการเลือกงานของผู้หญิงในกลุ่มนี้ทำได้ยากกว่าผู้ชาย” **ดร.ศยามล** เล่า

แม้มีความเหลื่อมล้ำอย่างเด่นชัด แต่สิ่งที่ทั้งชายและหญิงมีความทุกข์ร่วมกันคือ ความไม่มั่นคงในงานและรายได้ ตั้งแต่เรื่องประกันสังคม เพราะส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ในระบบการจ้างงาน รวมถึงเรื่องหนี้สินทั้งในและนอกระบบซึ่งมากขึ้นเรื่อยๆ ในช่วงโควิด

“พวกเขาขาดเสรีภาพทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจนมากเพราะไม่สามารถจะไปไหนพ่นด้วยภาวะที่บอกว่าเลือกไม่ได้ การศึกษาต่ำ ไม่มีเวลาออกไปหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อขยายขยายสถานะ บางคนก็อายุมากแล้ว เพราะฉะนั้นภาวะวิกฤตแบบนี้คนที่ไม่มีงานทำคือตกงาน คนที่มีงานทำก็กลัวว่าจะถูกไล่ออกจากงานมากกว่าคนกลุ่มอื่น”

ปากท้อง-สิทธิ-เศรษฐกิจ

เมื่อโควิดไม่ใช่แค่ปัญหาสุขภาพ

ปิดท้ายด้วยข้อมูลน่าสนใจจาก **สิบลูก กิจนุกร** นักวิชาการศูนย์วิจัยนวัตกรรมสังคมเชิงพื้นที่ สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ซึ่งเล่าถึงการทำงานของศูนย์ช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติ จังหวัดเชียงราย ว่า เป็นองค์กรภาคประชาสังคม คนทำงานทั้งหมดเป็นแรงงานข้ามชาติ ทำงาน 3 ระยะ ตั้งแต่เกิดโควิดรอบแรกจนถึงปัจจุบัน ระยะแรกเน้นการให้ความช่วยเหลือ ให้ถุงยังชีพ และเฝ้าระวังตัวเอง ระยะต่อมาเน้นเรื่องการเข้าถึงการคุ้มครองทางสังคม เข้าถึงสิทธิแรงงานและสร้างความร่วมมือกับภาครัฐและชุมชนคนไทยที่อยู่ในเมือง ส่วนตั้งแต่เดือนกันยายนเป็นต้นมาคือระยะรับมือกับการระบาดในเมือง



“เมื่อมีโควิดมันเกิดความเครียดอยู่ 3 อย่างในชีวิตแรงงานข้ามชาติที่เชียงราย ด้านหนึ่งเรื่องงาน เศรษฐกิจ ถูกลดเวลาทำงาน ถูกเลิกจ้าง หรือให้หยุดงานโดยไม่

ได้รับค่าจ้าง ต่อเนื่องเป็นเรื่องของอาหาร เรื่องค่าที่อยู่อาศัย เงินส่งกลับบ้าน เรื่องที่สองเรื่องสุขภาพ ระยะแรกเห็นชัดเจนว่าเจลแอลกอฮอล์ หน้ากากอนามัยขาดตลาด แม้แต่คนไทยก็ยังเข้าไม่ถึง แรงงานก็เข้าไม่ถึง หน่วยงานรัฐไม่ได้มีงบประมาณที่จะมาจ่ายสิ่งของเหล่านี้ให้กับแรงงานข้ามชาติ เรื่องที่สามคือเรื่องการข้ามแดนเพราะพรมแดนถูกปิด เมื่อเกิดความเครียดเหล่านี้จึงเกิดความไม่มั่นคงในชีวิตของแรงงาน”

สิบลูก ยังกล่าวอีกว่าการแพร่ระบาดของโควิด-19 นั้นไม่ใช่เป็นแค่เรื่องของสุขภาพ แต่ยังเป็นเรื่องของปากท้องประชาชน และสิทธิของแรงงานอีกด้วย เพราะฉะนั้นจึงต้องให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิแรงงานมากยิ่งขึ้น

“โควิดไม่ใช่แค่เรื่องสุขภาพ มันเป็นเรื่องทางสังคม เรื่องปากท้อง เรื่องความเป็นธรรม เรื่องสิทธิแรงงาน อีกด้านหนึ่งเป็นเรื่องของการต้องสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและชุมชนไทยในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่เราทำคือการเน้นเรื่องสิทธิแรงงานมากขึ้น เรื่องประกันสังคม เรื่องการขึ้นทะเบียนคนงานซึ่งช่วยลดค่าใช้จ่าย จากปกติการขึ้นทะเบียนต้องไปหานายหน้า ต้องหาตัวกลางซึ่งเสียค่าใช้จ่ายมาก นอกจากการเข้าถึงการคุ้มครองทางสังคมแล้วการทำงานกับชุมชนไทยมีความสำคัญมาก เราเอาผู้นำแรงงานข้ามชาติกับ อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) ไทยที่อยู่ในเขตเทศบาลมาอบรมด้วยกัน ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติกับ อสม.มากขึ้น เมื่อเกิดการระบาดมันเกิดการส่งต่อข้อมูลกัน ทำให้การควบคุมการระบาดทำได้ง่ายขึ้น”

การทำงานระยะรับมือกับการระบาดในเมือง มีการลงไปช่วยอธิบายถึงสิทธิของคนงานว่าเมื่อถูกกักตัว 14 วัน เขามีสิทธิที่จะได้รับการชดเชยจากการว่างงานจากประกันสังคม พร้อมกับเรื่องอาหารการกิน และการจัดตั้งระบบการสื่อสารระหว่างแรงงานข้ามชาติกับ รพ.สต. (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล) ออกแบบการสื่อสารที่เป็นภาษาเขมรมากกว่าภาษาไทยให้คนงานกับ รพ.สต. ได้คุยกัน ทำให้ง่ายต่อการสื่อสารและการติดตามอาการของผู้ป่วย” **สิบลูก** เล่า

แรงงานข้ามชาติ ขาดไม่ได้ แต่ไม่มีใครอยาก ‘ดูแล’

สิบลูก ยังตั้งข้อสังเกตว่า ทุกคนรู้ว่าแรงงานข้ามชาติมีส่วนช่วยในการสร้างเศรษฐกิจ หรือเป็นส่วนหนึ่งของเมืองที่ขาดไม่ได้แต่ไม่มีใครอยากดูแล โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเมือง

“ประเด็นแรกชัดเจนมากกว่าเพราะแรงงานข้ามชาติเหล่านี้ไม่ได้เป็นฐานเสียงในการเลือกตั้งของพวกเขา เขาจึงไม่ดูแล เช่นเดียวกันกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่รอบนอกก็ไม่ได้ดูแล

ประเด็นที่ 2 เรื่องการเมืองระหว่างหน่วยงาน อย่างในเขตเมืองเชียงราย มีโรงพยาบาลประจำจังหวัดก็มีขอบเขตพื้นที่ทำงานของตัวเองอยู่ ซึ่งทั้งหมดก็ครอบคลุมกับเทศบาล และมีสำนักงานสาธารณสุขอำเภอมาลูมอีกที่ทั้ง 3 หน่วยงานไม่ได้ประสานการทำงานให้เป็นไปในทางเดียวกัน ต่างคนต่างทำ ไม่มีการมาทำงานร่วมกัน ทำให้ศูนย์ต้องเข้าไปทำงานแบบรับช่องว่างในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐที่มีการเมืองระหว่างหน่วยงานอยู่

ประเด็นที่ 3 สังคมไทยรู้ว่ามีความจำเป็นแรงงานข้ามชาติแต่ไม่มีใครรู้จัก ไปเดาว่าแรงงานข้ามชาติไม่มีบัตร หรือเป็นคนเถื่อน

ประเด็นสุดท้ายดูเหมือนว่าแรงงานต่างๆ จะเข้ามาช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติอยู่บ้าง แต่เป็นการไปช่วยเพราะกลัวว่าเขาจะเอาเชื่อมาติด ไม่ใช่เพราะปรารถนาดีต่อเขา ไม่ได้อยากช่วยเหลือเพราะมองว่าคนเท่ากัน”

นักวิชาการทั้งห้าพร้อมคำถามเดิมที่ว่า ทุกวัน ทุกบ้าน มีแรงงานข้ามชาติแต่ในสถานการณ์โควิดบอกว่า

ท้ายที่สุดแล้ว เราใช้แรงงานเขา แต่ไม่ดูแลเขาใช่หรือไม่?

พรสุดา คำมุงคุณ